

Slovėnų vienos ir kelių kalbų bibliotekininkystės ir informacijos mokslo terminų žodynai

Ivanas KANIČIUS

Slovėnijos nacionalinės ir universiteto bibliotekos Liublianoje Bibliotekininkystės ir informacijos mokslo tyrimo ir vystymo skyriaus vedėjas.

Turjaška 1, 61000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: ivan kanic @ nuk. uni-lj. si.

Slovėnija - tai nedidelė Centrinės Europos valstybė. Šalyje yra du universitetai - Liublianoje ir Maribore. Liublianoje Menų fakultete yra Bibliotekininkystės ir informacijos mokslo katedra, o Nacionalinėje ir universiteto bibliotekoje - Bibliotekininkystės ir informacijos mokslo tyrimo ir vystymo skyrius. Slovėnijoje yra nacionalinė Bibliotekų asociacija.

Bibliotekininkystės ir informacijos mokslo terminologija Slovėnijoje

Profesinė terminologija - tai kalbos ir atitinkamos profesijos tvirtumo, įvairumo, vystymosi bei autonomijos įrodymas. Bibliotekininko profesija Slovėnijoje turi ilgą ir spalvingą istoriją, kuri atsispindi ir slovėnų kalboje. Genialus XIX a. pradžios kalbininkas Matijas Čopas laisvai kalbėjo 19 kalbų, dirbo licėjaus bibliotekoje, kuri vėliau išsivystė į Nacionalinę ir universiteto biblioteką. Nepaisant nuolatinės stiprios vokiečių kalbos įtakos XIX a. bei XX a. pradžioje ir anglų techninės literatūros įtakos pastaruoju metu, slovėnų kalbos bibliotekininkystės ir informacijos mokslo terminai išliko. Praeityje nerasime žodžių ar kitų bandymų standartizuoti bibliotekininkų kalbą, nors toks poreikis ir buvo. Jos naudojimas rėmėsi praktine patirtimi bei ypatingais "mąstymo mokyklos standartais", kuriems įtaką darė tokios žymios ano laikmečio asmenybės kaip Augustas Pirvejecas, Pavlė Kalanas ir kiti. Terminologija nebuvo sutvarkyta nei formaliai, nei semantiškai. Iš vokiečių ir anglų kalbų perimti žodžiai buvo netaisyklingai vartojami, neteisingai interpretuojami ir suvokiami. Nors pirmoji slovėnų knyga buvo išleista dar 1551 m., o pirmasis Biblijos vertimas pasirodė 1584 m., bibliotekininkystės terminų ar bent tos srities sąvokų neužfiksuota nei aiškinamuosiuose, nei daugiakalbiuose žodynuose. Tai paskatino mus imtis darbo.

Pirmojo tam tikros srities žodyno rengimas - medžiagos rinkimas, darbo organizavimas, redagavimas - ilgas procesas. Neįmanoma sudaryti tokio darbo tvarkaraščio, net apytiksliai apskaičiuoti, kiek metų truks darbas, o galutinis tikslas, tai yra žodyno išlei-

dimas, apskritai tėra fata morgana. Tenka peržiūrėti daugybę žodžių bei jų junginių, rasti aiškinimo pagrindą. Darbo atmosferai sukurti nereikėtų įtraukti į komandą pernelyg daug žmonių.

Terminologijos ekspertų komitetas

Terminologijai tvarkyti 1987 m. buvo suburta jaunų ekspertų grupė. Komitetą sudarė ekspertai iš Slovėnijos bibliotekų asociacijos, Nacionalinės ir universiteto bibliotekos bei Mokslų ir menų akademijos Mokslinio tyrimo centro Terminologijos sekcijos.

Terminologijos ekspertų komitetas numatė tokius pagrindinius tikslus:

1) daugiakalbio bibliotekininkystės ir informacijos mokslo terminų žodyno rinkimas, rengimas ir leidyba;

2) slovėnų kalbos bibliotekininkystės ir informacijos mokslo terminų žodyno rinkimas, rengimas ir leidyba;

3) konsultavimas profesinės terminijos klausimais bei naujų terminų profesionalus vertinimas, darbo rezultatų publikavimas žurnaluose "Knjižnica" ir "Knjižničarske novice" (ketvirtinis) bei "Bibliotekininkystės biuletėnis" (mėnesinis).

Komitetas rekomenduoja taikyti moderniosios leksikografijos principus, atrinkti šiuolaikinius tekstus apie slovėnų bibliotekininkystės ir informacijos mokslus bei praktiką ir techninius terminus iš daugiakalbių terminologijos žodžių, kurie yra pagrindiniai leksinės medžiagos šaltiniai. Kiekvienas atrinktas terminas atitinkamai aiškinamas ir apibrėžiamas. Tekstai buvo atrenkami iš dviejų žinomų bibliografijų (autorius Boža Plečinaras). Pirmoje projekto dalyje atrinkti tekstai, pasirodę po 1945 m.

BIM terminologijos žodynai

1987-1992 m. buvo atrinkti terminai iš trijų daugiakalbių žodžių bei iš 57 specialiai tam tikslui skirtų slovėniškų techninių tekstų. Leksinė medžiaga buvo sutvarkyta ir įvesta į kompiuterį. 1992 m. pabaigoje

parengta pirmoji keturių kalbų (slovėnų, anglų, vokiečių ir prancūzų) žodyno redakcija. Ji sudarė apie 3000 techninių terminų, dar 9000 terminų buvo parengti ir išspausdinta darbo medžiaga, kurios pagrindu toliau tvarkomas žodynas. 1993 m. komitetas toliau redagavo žodyną, atliko kai kurių žodžių šeimų pirmąją redakciją. 1993-1995 m. buvo parengti ir išleisti tezauras (repertuaras, bazinis žodynas), permutuotas tezauras, turintis 23000 įrašų, bei pirmasis bandomojo žodyno tomas.

Slovėnų bibliotekininkystės ir informacijos mokslo terminologinio žodyno parengimas yra ilgalaikis projektas, kurio trukmės neįmanoma tiksliai numatyti. Abiejų žodynų galutiniai variantai bus taip pat parengti mašininėje laikmenoje, turinčioje specialią saugojimo bei paieškos sistemą. Leksinę medžiagą rengia Komiteto nariai. Ši medžiaga aptariama bendruose posėdžiuose. Komiteto veiklą finansuoja Kultūros ministerija, Nacionalinė ir universiteto biblioteka bei Slovėnijos bibliotekų asociacija.

Slovėnų BIM terminų žodynas

Bibliotekininkystės ir informacijos mokslo (BIM) terminų žodynas bus aiškinamasis, skirtas profesionalams.

Žodyne bus aptariami tokie techniniai terminai:

- slovėniški BIM terminai;
- nykstantys, bet vis dar reikšmingi terminai;
- plačiai naudojami žargoniški terminai;
- techniniai spaudos, leidybos, automatizavimo, dokumentacijos bei informatikos terminai, kurie yra svarbūs bibliotekininkystei.

Šaltiniais bus terminai iš slovėniškų techninių tekstų bei užsienio terminologijos žodynų. Atrinkant ir apdorojant terminus žodžių šeimose prioritetas bus teikiamas daiktavardžiams. Kitos kalbos dalys gali būti įtraukiamos pagal jų kartojimosi dažnumą.

Leksikologinio darbo etapai - rinkimas, atranka ir redagavimas yra visiškai automatizuoti, o rezultatai saugomi kompiuterio laikmenoje. Žodynas bus įrašytas dialogo režimu disketėje, CD-ROM'e kartu su atitinkama programine paieškos bei redagavimo įranga.

Daugiakalbiai BIM žodynai (keturių kalbų)

Daugiakalbis (keturių kalbų) bibliotekininkystės ir informacijos mokslo terminų žodynas bus verčiamasis žodynas profesionalams. Žodyne bus techninių spaudos, leidybos, automatizavimo, dokumentacijos bei informatikos sričių terminų, vartojamų bibliotekininkų. Šalia bus pateikiami slovėnų, anglų, vokiečių ir prancūzų kalbų atitikmenys.

Daugiakalbio terminologinio žodyno pagrindą sudaro terminai, atrinkti iš atitinkamų daugiakalbių bibliotekininkystės ir informacijos mokslo terminologinių žodynų. Sudarytas sąrašas yra lyginamas su slovėniškuoju BIM žodynu. Duomenų apdorojimas - rinkimo, atrankos bei redagavimo procesai yra visiškai automatizuoti, o rezultatai yra saugomi kompiuterio

laikmenoje. Žodynas bus įrašytas dialogo režimu disketėje, CD-ROM'e kartu su atitinkama programine paieškos bei redagavimo įranga.

Techninė pagalba

Norėdama patobulinti abiejų žodynų rengimo etapus, darbo grupė nutarė visiškai kompiuterizuoti duomenų rinkimą, apdorojimą, išdavimą bei naudojimąsi žodynais. Buvo parengta iš anksto suderinta, tvirta struktūra, kuri leido dirbti nepertraukiamai bei, esant reikalui, konvertuoti duomenis.

Grupė naudoja tokia technine įranga:

- PC 80486;
- 40 Mhz, 5.25" ir 3.5";
- du kieti diskai, atitinkamai 340 ir 540 MB;
- nuimamas 88 MB kietas diskas archyvavimui;
- dvigubo greičio CD-ROM;
- faksas modemas;
- HP LaserJet 4P spausdintuvas;
- VAX pagrindinis kompiuteris su "Internetu"

(Nacionalinė ir universiteto biblioteka).

Programinės įrangos pagrindas - speciali lingvistinių duomenų apdoravimo programa EVA. Tai tekstų redaktorius, nuo 1985 m. naudojamas tam tikram teksto ženklų skaičiui apdoroti rengiant žodynus. EVA buvo pradėta naudoti Sinclair Spectrum, po to buvo įvesta į ATARI ST kompiuterį ir nuo 1991 m. naudojama DOS aplinkoje; šiuo metu planuojama ją adaptuoti NT/Windows 95. Rengiant EVA buvo siekiama, kad ji būtų kiek lankstesnė ir suteiktų vartotojui didelę pasirinkimo galimybę. Ji turi savo klaviatūros ir ekrano ženklus, duomenų bazės funkcijas, grafinį redaktorių ir kitus įrankius. Norint suderinti su šiuolaikiniais ženklų standartais, pvz. UNICODE, EVA turi galimybę apdoroti 8 ir 19 bitų ženklus. Duomenų bazė garantuoja kontroliuojamą įvedimą, bendros paskirties funkcijas - rūšiavimą, paiešką, išvedimą bei tokias specialias funkcijas, kaip sakinių išskyrimas tekste, pažodinis vertimas ir entropijos didinimas arba apskaičiavimas.

Bandomasis tomas

BIM terminų žodynas jau išaugo idėjos stadiją ir tapo realybe. Atrinkti tekstai sudarė pagrindą terminų vardynui. Šie duomenys atspindi profesinę kelių "laiko sluoksnių" komunikaciją, kurioje vyrauja antrosios amžiaus pusės skirtingo amžiaus bei profesinio lygio autorių vartojami terminai. Antrasis šaltinis buvo užsienio daugiakalbiai žodynai. Iš jų terminai buvo atrinkti ir išversti. Iš viso surinkta 23000 permutuotų terminų. Kiekvieną jungtinį terminą, sudarytą iš dviejų arba daugiau žodžių, galima lengvai rasti pagal bet kurį komponentą ir palyginti su giminiu. Po atrankos yra nustatoma termino reikšmė arba reikšmės bei sinonimijos arba antonimijos santykiai. Sinonimijos problema yra labai svarbi mokslo terminologijai, ji gali apsunkinti bendravimą bei trukdyti leksikografiniam darbui. Šiuo metu svarbiausią

Komiteto darbo dalį sudaro detali semantinė analizė.

Bandomasis žodyno tomas išleistas 1995 m. lapkričio mėnesį. Jį sudaro tam tikrų sričių terminai (500), išdėstyti abėcėlės tvarka. Tomas sutvarkytas ir sumaketuotas naudojant minėtą programinę įrangą.

Rubrikas sudaro vieno arba kelių žodžių terminai, priklausantys atitinkamam paragrafui. Jie išdėstyti pagal abėcėlę, po kiekvieno nurodoma specifinė morfologinė galūnė arba galūnės, kurios slovėnų kalboje žymi kalbos dalį. Daiktavardžių gali būti pažymėta giminė. Išimties tvarka užsienio kalbų terminams skliaustuose nurodomas tarimas. Į akronimus buvo atsižvelgta kaip ir į kitus terminus. Paragrafo pagrindinę dalį sudaro apibrėžimas (apibrėžimai), kurie tiksliai nusako visus prasmės variantus. Siekiama, kad jie būtų trumpi ir aiškūs. Sinonimai, antonimai ir nuorodos sudaro žodyno "tinklą", todėl jiems skiriamas didelis dėmesys. Išbraukiami nereikalingi, nurodomi archaiški, neteiktini ir žargoniški terminai. Atitinkamai žymimi giminingų sričių terminai, nurodant jų kilmę (pvz. spauda, literatūra, knygrišyba).

Kas toliau?

Darbo grupės pagrindinis uždavinys - baigti daugiakalbį aiškinamąjį žodyną kartu rengiant daugiakalbį verčiamąjį. Žodynas bus išleistas atskira knyga, įrašytas disketėje, CD-ROM'e.

Iš anglų kalbos vertė Marija Prokopčik

1 priedas

SLOVĖNŲ TERMINOLOGIJOS ŽODYNO REDKOLEGIJOS NARIAI

Branko Berčič, President, B.A. in Slavic Studies, Ph.D. in literary sciences, former Director of the National and University Library in Ljubljana, Head of the Department for LIS at the Faculty of Arts, University of Ljubljana, retired as full professor.

Zlata Dimec, B.A. in linguistics and librarianship, Editor-in-Chief of the Shared Cataloguing System of Slovenia, assistant at the Department for LIS at the Faculty of Arts, University of Ljubljana.

Ivan Kanič, B.A. in linguistics, former Head of the Central Economic Library, Head of the Research and Development Department for LIS, former assistant Director and Acting Director of the National and University Library in Ljubljana, president of the Library Association of Slovenia, lecturer at the Department for LIS at the Faculty of Arts, University of Ljubljana.

Jože Kokole, B.A. in linguistics, M.A. in library and information sciences, former Head of the Union Catalogue Department at the National and University Library in Ljubljana, researcher at the RD Department for LIS.

Zvonka Leder-Mancini, B.A. in Slavonic languages, advisor at the Institute for Slovene language within the Centre for Scientific Research of the Slovene Academy of Sciences and Arts. Specialized in lexicography and lexicology, co-editor of the Dictionary of the Literary Slovene Language, Vol. 1-5, editor-in-chief of the Meteorological Dictionary.

Jože Munda, bibliographer, former editor of the Slovene National Bibliography, author of personal, publishers' and special bibliographies, editor-in-chief of the Slovene Literary Lexicon at the Slovene Academy of Sciences and Arts; in the field of history of literature editor of the correspondence of Ivan Cankar, Collected works of Juš Kozak, co-editor of the Bibliography of essays, articles and scientific works, Zagreb, (for the Slovene part).

Maks Veselko, B.A. in linguistics, lecturer of cataloguing, bibliography, and systematics of sciences at the Teacher Training College of the University of Ljubljana, translator.

Franci Zore, B.A. in philosophy, M.A. in philosophy, assistant for the history of philosophy at the Faculty of Arts of the University of Ljubljana, translator from ancient Greek.

For a certain period the following experts cooperated:

Tomaž Kobe, B.A. in linguistics, former Head of the Central Economic Library.

Mirko Popovič, B.A. in sociology, Ph.D. in information sciences, assistant professor of informatics at the Department for Librarianship at the Faculty of Arts, University of Ljubljana, Head of the Research and Development Department of the National and University Library in Ljubljana, Assistant Director and Director of the National and University Library in Ljubljana; died in October 1992.

Bernard Rajh, B.A. in linguistics, M.A. in Slovene linguistics, Director of the University Library of Maribor, editor of the journal for culture Dialogi.

Stane Suhadolnik, B.A. in Slovene linguistics, advisor at the Institute for Slovene Language within the Centre for Scientific Research of the Slovene Academy of Sciences and Arts, secretary of the editorial board and co-editor of the Dictionary of the Literary Slovene Language, vol 1-5, specialized in lexicography and lexicology, author of the vocabulary of works by France Prešeren, co-author of the Orthographic Rules of the Slovene Language, compiler of the marine terminology; died in 1991.

2 priedas

AIŠKINAMASIS SLOVĖNŲ BIBLIOTEKININKYSTĖS IR INFORMACIJOS MOKSLO TERMINŲ ŽODYNAS (išrašas)

abeceda -e ž ustaljeno zaporedje črk v kaki pisavi, zlasti v latinici; prim. alfabet, azbuka
abeceden -dna -o urejen po abecedi

abecediranjė -a s razvrščanje po abecedi
abecedirati -am razvrščati, urejati po abecedi
abecedna imenska ureditev -e -e -tve ž abecedna ureditev po imenih avtorjev; sin. imenska ureditev
abecedna ureditev -e -tve ž ureditev, pri kateri so bibliografske in katoložne enote, knjižnično gradivo razvrščeni po abecedi avtorjev, elementov bibliografskega opisa, gesel, npr. imenska, geselska, geografska, naslovna, križna ureditev
abecednik -a m učbenik za začetni pouk branja in pisanja
abstrakt -a m zelo zgoščena predstavitev vsebine kakega dokumenta brez pojasnjevanj ali kritičnih osvetlitev; sin. izvleček, referat (1)
abstraktni časopis gl. referatni časopis
akademijska knjižnica -e -e ž knjižnica, ki deluje za potrebe in v sestavi znanstvene akademije
akademska knjižnica gl. fakultetna knjižnica
alfabet -a m ustaljeno zaporedje črk v kaki pisavi, zlasti v grščini; prim. abeceda, azbuka
amaterski knjižničar -ega -ja m oseba, ki nepoklicno dela v knjižnici; sin. knjižničar amater
analitična bibliografija -e -e ž bibliografija, ki v opombi podaja vsebino bibliografske enote; prim. kritična bibliografija
analitična kartica gl. referatna kartica
anonim -a m 1. pri katalogizaciji delo, pri katerem avtor nizan ali ni ugotovljen; sin. anonimno delo
 2. pri katalogizaciji delo več kot treh avtorjev, ki so nosilci iste odgovornosti; ant. aavtorsko delo (1)
 3. avtor, ki v delu ni imenovan; sin. anonimni avtor

anonimni avtor -ega -ja m avtor, ki v delu ni imenovan; sin. anonim (3)

3 p r i e d a s

KETURKALBIS SLOVENŲ BIBLIOTEKININKYSTĖS TERMINŲ ŽODYNAS (išrašas)

analiza uporabe

ang: use analysis
 nem: Benutzungsforschung
 fra: analyse des modes d'utilisation

analiza uporabnikov

ang: user analysis
 nem: Benutzerforschung
 fra: analyse des utilisateurs

arhivska knjižnica

ang: legal deposit library
 nem: Pflichtexemplar-Bibliothek
 fra: bibliotheque beneficiant du depot legal

banka podatkov (faktografska banka)

ang: data bank
 nem: Datenbank
 fra: banque de donnees

depozitna knjižnica

ang: deposit library
 nem: Depot-Bibliothek
 fra: bibliotheque de depot

dokumentacijski center

ang: documentation centre
 nem: Informations- und Dokumentationsstelle;
 Dokumentationsstelle; Informations- und
 Dokumentationszentrum;
 Dokumentationszentrum
 fra: centre de documentation

Summary

Slovene mono- and multilingual dictionaries of library and information science terminology

Ivan KANIČ

Head, Research and Development for Library and Information Sciences, Slovenia National and University Library in Ljubljana. Turjaška 1, 610000 Ljubljana, Slovenia e-mail: ivan.kanic@nuk.uni-lj.si.

The project of compiling, processing and constructing the Slovene dictionary of library and information sciences is described parallel to the project of arranging a multilingual dictionary covering the same

field of knowledge. The trial volume as one of the preliminary results is presented with a description of the software tool used for the processing of the lexical data.

Резюме

Одно- и многоязычные терминологические словари библиотековедения и информатики Словении

Иван КАНИЧ

*заведующий Отделом развития и исследований библиотековедения и научной информации
Национальной и университетской библиотеки Словении в Любляне.
Турияшка 1, 61000 Любляна, e-mail: ivan.kanic@nik.uni-lj.si.*

Составление, обсуждение и редактирование словаря библиотековедения и информатики Словении выполняются параллельно с подготовлением к печати многоязычного словаря данной отрасли. Экспериментальный том этого словаря

обеспечен специальной программой и методикой, которая была применена в данном случае и применяется в практике обработки лингвистической информации.